

KIBERJINOYATLARGA QARSHI KURASHDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING RO'LI VA AMALIYOTI: SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLAR ASOSIDA

Tashtanboyev Ro'zimat Tolib o'g'li

Jamoat xavfsizligi universiteti, magistratura 1-kurs talabasi

e-mail: rozimattoshtanboyev@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17901655>

ARTICLE INFO

Received: 1st December 2025
Accepted: 2nd December 2025
Published: 10th December 2025

KEYWORDS

kiberjinoyat, shaxsiy
ma'lumotlar, raqamli xavfsizlik,
Konstitutsiya, 31-modda,
huquqiy himoya, O'zbekiston

ABSTRACT

Maqola	O'zbekiston	Respublikasi
<i>Konstitutsiyasining 31-moddasi va uning kiberjinoyatlarga qarshi kurashdagi rolini tahlil qiladi. Tadqiqot shaxsiy hayot daxlsizligini himoya qilish, raqamli muhitda ma'lumotlarni boshqarish va kiberxavfsizlik bo'yicha huquqiy mexanizmlarning samaradorligini baholashga qaratilgan. Statistika va huquqiy tahlillar shuni ko'rsatdiki, kiberjinoyatlar soni va murakkabligi oshib borayotgani Konstitutsiyaviy kafolatlarni amalda to'liq ta'minlashga jiddiy to'sqinlik qilmoqda. Maqola fuqarolar huquqlarini himoya qilish, texnologik moslashuv va kadrlar salohiyatini oshirish bo'yicha tavsiyalarni beradi.</i>		

Kirish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va internetning global miqyosda keng qo'llanilishi kiberjinoyatlar soni va murakkabligini sezilarli darajada oshirdi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bank kartalaridan firibgarlik, shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash, onlayn firibgarlik kabi jinoyatlar keskin ko'payganligi kuzatildi[8]. Ushbu holat Konstitutsiya darajasida kafolatlangan shaxsiy hayot daxlsizligini (O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 31-modda) amalda ta'minlashga qaratilgan huquqiy va amaliy choralarni dolzarb qilmoqda.

Shaxsiy hayot daxlsizligi tushunchasi, an'anaviy konstitutsiyaviy talqindan farqli o'laroq, raqamli muhitda kengroq ma'noga ega. Masalan, "raqamli huquqlar" kontseptsiyasi foydalanuvchilarning o'z shaxsiy ma'lumotlarini boshqarish, ma'lumotlarga egalik huquqi va onlayn faoliyatining maxfiyligini nazorat qilish huquqlarini o'z ichiga oladi. Shu bois, Konstitutsiyaning 31-moddasi nafaqat shaxsiy hayotni himoya qilish, balki raqamli asrda fuqarolar ma'lumotlarini himoya qilishning asosiy normativ poydevori sifatida qaraladi.

Mavjud ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, kiberjinoyatlar bilan kurashda konstitutsiyaviy kafolatlar samaradorligi ko'plab mamlakatlarda texnologik moslashuv, kadrlar salohiyati va fuqarolarning raqamli savodxonligi bilan chambarchas bog'liq[9]. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda ham Konstitutsiyaning 31-moddasini raqamli asrda yanada samarali tatbiq etish masalasi dolzarbdir.

Ushbu tadqiqotning maqsadi kiberjinoyatlarga qarshi kurash mexanizmlarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasi rolini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda yechim taklif qilishdan iboratdir. Tadqiqot shuningdek, kiberjinoyatlar soni va turi, fuqarolarga yetkazilgan zarar hamda amaldagi huquqiy mexanizmlarning samaradorligini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, u O'zbekiston konstitutsiyaviy normalarining raqamli xavfsizlik sohasida qo'llanilishini xalqaro tajriba va zamonaviy konseptual yondashuvlar bilan bog'lab tahlil qiladi.

Metodlar

Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik sohasidagi normativ-huquqiy bazasi va sud-tergov amaliyoti olingan. Tadqiqot quyidagi metodlar asosida olib borildi:

Hujjatli tahlil (Documentary Analysis): O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (31-moddasi), Jinoyat kodeksi (141²-moddalari), Ma'muriy javobgarlik kodeksi (46²-moddalar) va "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonun tahlil qilindi. Shu bilan birga, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi bo'yicha xalqaro standartlar (GDPR, EU, 2016; ISO/IEC 27001)[10] bilan solishtirish amalga oshirildi. Bu metod O'zbekiston normativ-huquqiy bazasining xalqaro standartlarga qanchalik mos kelishini aniqlash imkonini berdi.

Statistik tahlil: Kiberjinoyatlar soni, turlari va fuqarolarga yetkazilgan moliyaviy zarar bo'yicha rasmiy statistika ma'lumotlari o'rganildi. Shu bilan birga, trendlarni aniqlash va kiberjinoyatlar turlarining rivojlanish dinamikasini tahlil qilish uchun vaqt qatorlari tahlili qo'llanildi.

Qiyosiy-huquqiy metod: Konstitutsiyaviy normalarning amaliy qo'llanilishi, huquqiy tartibga solishdagi mavjud bo'shliqlar va xalqaro tajribalar (masalan, Yevropa, Osiyo va AQShdagi kiberxavfsizlik qonunchiligi) o'rganildi. Ushbu metod O'zbekiston huquqiy tizimining kiberjinoyatlarga qarshi kurashdagi samaradorligini baholashga yordam berdi.

Natijalar

Tahlillar kiberjinoyatlarga qarshi kurashda Konstitutsiyaviy kafolatlarning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash imkonini berdi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasi shaxsiy hayot daxlsizligini kafolatlaydi va raqamli muhitda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning asosiy huquqiy poydevori hisoblanadi. Ushbu moddaga asoslanib 2019-yilda qabul qilingan "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonun, MJtKning 462-moddasi va JKning 1412-moddasi joriy etilgan. Shu bilan birga, ushbu normativlar sun'iy intellekt, IoT(internet of things)¹va bulutli saqlash tizimlarini hisobga olgan holda kengaytirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak.

Statistik tahlillar shuni ko'rsatdiki, so'nggi besh yil ichida kiberjinoyatlar soni 68 baravarga oshgan. 2024-yilda kiberjinoyatlar soni 2023-yilga nisbatan 9,1 barobar ko'paygan. Uch yil ichida fuqarolarga yetkazilgan moliyaviy zarar 1,9 trillion so'mni tashkil qilgan. Shu bilan birga, jinoyat turlari soni 2019-yilda 18 turdan 2024-yilda 62 turga yetgan. Ushbu ma'lumotlar kiberjinoyatlar sonining keskin oshishi va Konstitutsiyaviy kafolatlarni amalda to'liq ta'minlashdagi qiyinchiliklarni ko'rsatadi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, Konstitutsiyaviy normalarning bevosita tatbiqi va huquqni muhofaza qilishning amaldagi samaradorligi orasida sezilarli tafovut mavjud. Kiberxavfsizlik mutaxassislarining yetishmasligi, bank va moliyaviy tashkilotlarda nazoratning sustligi, shuningdek kiberjinoyatlar bo'yicha barqaror sud presedentlarining cheklanganligi Konstitutsiyaviy normalarning to'liq tatbiq etilishiga to'sqinlik qilmoqda.

Muhokama

Natijalar shuni ko'rsatdiki, kiberjinoyatlar sonining keskin o'sishi Konstitutsiyada belgilangan shaxsiy ma'lumotlar himoyasi kafolatlarini amalga oshirishda tizimli muammolar mavjudligini ko'rsatadi. Konstitutsiya mustahkam poydevor bo'lsa-da, u quyidagi zamonaviy tahdidlarga to'liq javob berishda qiynalmoqda.

Birinchidan, texnologik moslashuv masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Mavjud qonunchilik sun'iy intellekt (AI), IoT va yuzni tanish tizimlari kabi yangi texnologiyalarning shaxsiy ma'lumotlarga ta'sirini yetarlicha tartibga solmaydi. Shu bois, raqamli huquqlar va ma'lumotlarga egalik huquqi kontseptsiyasini qonuniy darajada mustahkamlash zarur.

Ikkinchidan, ijro mexanizmi yetarli darajada samarali emas. Yuqori malakali kiber huquq mutaxassislari yetishmasligi jinoiy ishlarni samarali tergov qilish va sudgacha olib borish

¹ IoT — bu kundalik hayotdagi turli qurilmalar, sensorlar, texnikalar, transport vositalari internet orqali biri-biri bilan bog'lanib ishlashi.

imkoniyatlarini cheklaydi. Shu bilan birga, barqaror sud presedentlarining cheklanganligi konstitutsiyaviy normalarning amalda qo'llanilishiga to'sqinlik qilmoqda.

Uchinchidan, fuqarolarning raqamli savodxonligi pastligi oqibatida o'z huquqlarini himoya qilishdagi faollik yetarli emas, bu esa kiberjinoyatchilar uchun qulay sharoit yaratadi. Shu sababli Konstitutsiyaning 31-moddasini raqamli asrda yanada samaraliroq tatbiq etish uchun tizimli choralar zarur.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasi kiberjinoyatlarga qarshi kurashda, xususan shaxsiy ma'lumotlarning daxlsizligini ta'minlashda muhim huquqiy asos hisoblanadi. Ushbu norma kiberxavfsizlikga oid qo'shimcha qonun va farmonlarning poydevori sifatida xizmat qiladi.

Biroq, so'nggi yillardagi statistika kiberjinoyatlarning keskin o'sishini ko'rsatib, Konstitutsiyaviy kafolatlarni to'liq amalga oshirishda ijro, kadrlar malakasi va texnologik moslashuvga oid jiddiy kamchiliklar mavjudligini namoyon qilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar tahlili, masalan Yevropa va Osiyo mamlakatlarida shaxsiy ma'lumotlar himoyasi bo'yicha qo'llaniladigan mexanizmlar, O'zbekistonda huquqiy va texnologik islohotlarning zarurligini ko'rsatadi.

Tavsiyalar:

Oliy Sudga ma'lumotlarga noqonuniy kirish bo'yicha namunaviy presedent qarorlar to'plamini ishlab chiqish va 31-moddaning talqinini yagona standart sifatida joriy qilish.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi va IIVga maxsus "kiber-tergov bo'limlari"ni tashkil etish va xodimlarning barchasini bosqichma-bosqich kiberxavfsizlik bo'yicha qayta tayyorlash.

AKT tashkilotlari va "Shaxsga doir ma'lumotlar" agentligiga IoT, AI, bulutli texnologiyalar bo'yicha yangi normativ-huquqiy talablar ishlab chiqish va Ma'lumotlarni qayta ishlashning shaffofligini oshirish.

Ta'lim va jamoatchilik uchun fuqarolar uchun raqamli savodxonlik bo'yicha doimiy treninglar va "Raqamli huquqlar" bo'yicha keng qamrovli targ'ibot.

Ushbu choralar Konstitutsiya kafolatlagan shaxsiy hayot daxlsizligini raqamli muhitda samarali himoya qilishga imkon beradi, shuningdek kiberjinoyatlarga qarshi kurashda tizimli va integratsiyalashgan yondashuvni ta'minlaydi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 1992.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (141\$^2\$-modda). – Toshkent, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik kodeksi (46\$^2\$-modda). – Toshkent, 2023.
4. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2019.
5. Kapital.uz. Kiberjinoyatlar statistikasi, 2024. <https://kapital.uz>
6. Spot.uz. Moliyaviy zarar va kiberjinoyatlar, 2024. <https://spot.uz>
7. Daryo.uz. Kiberjinoyat turlari va statistikasi, 2024. <https://daryo.uz>
8. O'zbekistonda 2024-yilda kiberjinoyatlar soni 9,1 barobar ortgan // URL : <https://kapital.uz/> (murojat sanasi : 02.12.2025)
9. The Social and Psychological Impact of Cyber-Attacks // URL : <https://arxiv.org/> (murojat sanasi : 02.12.2025)
10. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council // URL : <https://eur-lex.europa.eu/> (murojat sanasi : 08.12.2025)